

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | *tekirdag theology journal*

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2018, c. 4, s.2: 684-708

Cuma Namazının Sünnetleriyle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi
Evaluation of Prophetic Narrations about the Sunnahs of Friday Prayer

Cemil Cahit MOLLAİBRAHİMOĞLU

Öğretim Görevlisi Dr., Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Lecturer Dr., Namık Kemal University, Faculty of Theology

Tekirdağ / TURKEY

cmollaibrahimoglu@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4704-5068

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03 Eylül / September 2018

Kabul Tarihi / Date Accepted: 1 Kasım / November 2018

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık / December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Mollaibrahimoğlu, Cemil Cahit. “Cuma Namazının Sünnetleriyle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018): 684-708.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Hz. Peygamber, kıyamet günü Müslüman kulun hesaba çekileceği ilk amelin namaz olduğunu, farz namazlardan noksan olanların nâfile namazlarla tamamlanacağını ve kulun Allah'a farzlarla yaklaşıp nâfilelerle yakınlaşmayı sürdürdüğünü haber vermiştir. Dolayısıyla nâfileler, Allah'a yakınlaşmayı sürdürmeye, sevap elde etmeye ve farzlardaki noksanlığın tamamlanmasına sebep olması yönüyle önem arz etmektedir. Nâfile namazlardan biri de cuma namazı öncesi ve sonrası kılınan namazlardır. Cuma namazından önce ve sonra kılınan ilk ve son sünnet denilen namazlarla ilgili rivayetler ve bunların sıhhat durumları incelendiğinde Hz. Peygamber'in cuma namazından sonra farklı rekâtlarda namaz kıldığı ve kılınmasını teşvik ettiği, cuma namazından önce kıldığına dair sahih ve sarih bir rivayet bulunmadığı görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in bazı genel ifadeleri, bu namazı kıldığına dair zayıf rivayetler ve bazı sahâbe uygulamaları dikkate alınarak cumanın ilk sünneti olduğu hatta bunun iki veya dört olarak müekked sünnet olduğu da söylenmektedir. Bu makale, Hz. Peygamber ve sahâbenin cuma namazından önce ve sonra namaz kılıp kılmadıklarına dair rivayetler ile kıldıkları namazların rekât sayılarını belirten rivayetleri sunmayı, bunların sıhhatlerinin tespiti ve ilgili yorumları nakledip değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, namaz, cumanın sünneti, Peygamber, sahâbe.

Abstract

Prophet (pbuh) has given notice that the Salah [prayer] is the first deed in which the Muslim servant will be brought to account on the Day of Judgment. The Prophet (pbuh) also informed that if the believer's obligatory (fardh) prayers are lacking this will be made up from voluntary (nawafil) prayers and that the servant comes close to Allah by fulfilling obligatories and continues to draw near to him with voluntary deeds. One of nawafil is the prayer which is performed before and after the obligatory Friday prayer. When we examine the Prophetic narrations about those prayers -which is also called the first and the second sunnah- and their authenticity, we witness that the Prophet (pbuh) performed prayers in differing raka'ah numbers after the obligatory Friday prayer and urged to it, but there is no authentic and clear traditon indicating that He (pbuh) perfomed any prayer before it. However,

by taking into account some general statements of Prophet (pbuh), some weak narrations and some practices of companions it has been said that the Friday prayer has a sunnah before it and moreover it is a Sunnah Muakkadah (stressed sunnah) which is performed in two or four raka'ahs. This article aims to present the narrations about whether the Prophet (pbuh) and companions used to perform any prayers before and after the obligatory Juma' prayer and their number of raka's, to determine their authenticity and to evaluate them by reporting the comments about them.

Key Words: Hadith, prayer, sunnah before friday prayer, Prophet, Companions.

Giriş

Namaz, bedenle yapılan ibadetlerin en faziletlisi ve kulun hesaba çekileceği ilk amel olması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Yükümlülük çağına gelmiş her Müslümanın yerine getirmekle mükellef olduğu farz namazlar, günde beş vakit namaz ve cuma günleri kılınan cuma namazıdır. Bunların farzıyeti, kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanır. Bir de farz namazların dışında kalan ve nâfile denilen Hz. Peygamber'in farz namazlardan önce ve sonra ya da müstakil olarak kıldığı veya tavsiye ettiği namazlar vardır. Bunlardan biri de cuma namazı öncesi ve sonrası kılınan namazlardır.

Burada Hz. Peygamber'in cuma namazı öncesi ve sonrasında kılınmasını tavsiye ettiği ve kendisinin bizzat kıldığı namazları belirten kavli ve fiili sünneti ile bazı sahâbenin söz ve uygulamalarını ortaya koyan rivayetlere yer verilecek, bunların kaynakları ve sıhhat durumları zikredilip âlimlerin konuya yaklaşımları nakledilip değerlendirilecektir.

1. Cuma Namazının Sünnetleri

1.1. İlk Sünneti

Cumanın farzından önceki namaza dair asıl ve en güçlü delil, Abdullah b. Mugaffel'in (ö. 59/679) "Her ezan ve kamet arasında namaz vardır. Kılmak isteyene." rivayeti¹ ile Abdullah b. Zübeyr'in (ö. 73/692) "Her farz namazdan

¹ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, (Dımaşk-Beyrut, Dârü İbn Kesîr, 1423/2002), "Ezan", 14; Müslim b. Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdalbaki, (Mısır: Dâru İhyâ'î'l-kütübi'l-Arabiyye, 1412/1991), "Müsâfirin", 304.

evvel mutlaka iki rekât namaz vardır.”² rivayeti³ ve cumanın öğle namazına kıyasıdır.⁴ Hz. Peygamber’in öğle namazından önce dört rekât namaz kıldığını ifade eden hadislerde öğle ve cuma ayırımı bulunmadığı için söz konusu rivayetler cumanın sünnetine de delil kabul edilmişlerdir.⁵

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), İbnü’l-Kayyim (ö 751/1350), Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), İbnü’l-İrakî (ö. 826/1423), San’ânî (ö. 1182/1768) ve Elbânî (1914-1999) gibi bazı âlimler, Hz. Peygamber zamanında tek ezanın hatib minberdeyken okunduğunu hatırlatıp⁶ ezanla kamet arasında sadece hutbe bulunduğunu dolayısıyla namazın ezandan sonra kılınmayacağını söyleyerek bu

² İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, nşr. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1988), 7: 208-209, 235 (2455), (2488); Dârekutnî Ebû’l-Hasen Ali b. Ömer, *Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut, Müessesetü’r-risâle, 2004), 1: 501-502 (1046); Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-dünyâ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983), 13: 126-127 (316).

İbn Hacer, İbn Hibbân’ın hadisi tashih ettiğini söylemekle yetinmiş, Şuayb Arnaût, hadisin isnadının kuvvetli olduğunu, Elbânî de sahih olduğunu söylemiştir. Taberânî rivayetinde bulunan Süveyd b. Abdilaziz hakkında Heysemî “zayıftır” demiş, Gumârî, bazılarının Süveyd’in sika olduğunu söylediğini ve hadisin şahitleri bulunduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır. Bk. İbn Hacer, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu’l-bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî, (Riyad: Dâru Taybe, 2005), 3: 236; Heysemî, Ebû’l-Hasen Nûrûddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau’z-zevâid ve menbau’l-fevâid*, nşr. Abdullah Muhammed ed-dervîş, (Beyrut: Dâru’fîkr, 1994), 2: 486; Gumârî, *Ahmed b. Muhammed b. es-Suddîk, el-Müddâvî li ileli’l-Câmiî’s-sağîr ve şerheyyi’l-Münâvî*, (Mısır: Dâru’l-kütübî’l-Mısriyye, 1996), 5: 523-524; Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn, *et-Talîkâtü’l-hisân alâ Sahîhi İbn Hibbân ve temyizi sakîmihî min sahîhuhî ve şâzzihî min mahfûzuhî*, (Cidde: 2003), 14: 212 (2479); a.mlf., *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha ve şey’ün min fikihihâ ve fevâidihâ*. (Riyad: Mektebetü’l-meârif), 1995-2002, 1: 464 (232); Arnaût, *İbn Hibbân* (tahrîc), 6: 209, 236.

³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Hulâsatu’l-ahkâm fî mühimmâtü’s-süneni ve kavâidi’l-ahkâm*, nşr. Hüseyin İsmâil el-Cemel, (Beyrut t.y.), 1: 545, 812; a.mlf., *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühazzeb*, nşr. Muhammed Necîb el-Mutî, (Cidde: Mektebetü’l-irşâd, t.y.), 3: 504; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 3: 236.

⁴ Nevevî, *Hulâsatu’l-ahkâm*, 1: 812; a.mlf., *Mecmû’*, 3: 504.

⁵ Bk. İbnü’l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî, *Fethu’l-kadîr*, nşr. Abdurrazzâk Gâlib el-Mehdî, (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, 2003), 1: 459; Zafer Ahmed Tehânevî, *İlâû’s-sünen*, (Pakistan: İdâretü’l-Kur’an ve’l-ulûmî’l-İslâmiyye, 1415), 7: 15; Muhammed Avvâme, İbn Ebî Şeybe, (ta’lik), *Musannef fi’l-ehâdîs ve’l-âsâr*, nşr. Muhammed Avvâme, (Beyrut: Dâru Kurtuba, 2006), 4: 115-116.

⁶ Sâib b. Yezîd: “Cuma günü ezanı Resûlullah ile Ebû Bekir ve Ömer zamanlarında imam minbere oturduğu zaman başlardı. Osman halife olup insanlar çoğalınca Zevrâ’da üçüncü ezanı ilâve etti” demiştir. (Buhârî, “Cuma”, 21) Üçüncü ezan denilen bu ezan, bugün minarelerde okunan dış ezan dediğimiz ilk ezandır. Diğer ikisi hutbeden evvel hatibin karşısında okunan ezan ile hutbeden sonraki kâmettir. “Zevrâ”, Medine’de çarşı içinde bir evdir. Geniş bilgi için bk. Babanzâde Ahmed Nâim, *Sahîhi-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, (Ankara: Gaye Matbaacılık A.Ş., 1988), 3: 69.

genel rivayetlerin cumanın ilk sünnetine delil getirilişine itiraz etmişlerdir.⁷ İbnü'l-İrakî ve Elbânî cumanın ilk sünneti hakkındaki hadislerin, Zeylaî (ö. 762/1360), İbn Hacer (ö. 852/1449) ve diğerlerinin ifade ettiği gibi birbirinden zayıf rivayetler olduğunu söyleyip⁸ Hz. Peygamber ve sahâbenin cumadan önceki bu namazı kılmadıklarını dikkate alarak genel rivayetlerin tahsisi kabul eden bir umum oluşu yönüyle delil kabul edilmelerini zayıf görmüşler,⁹ Elbânî, bunların, Hz. Peygamber'in farzlardan önce yaptığı veya emrettiği ya da ikrar ettiği namazların meşruiyetine delâlet ettiğini belirtmiştir.¹⁰

Cumanın sünnetine delil gösterilen bir başka rivayet de Hz. Peygamber'in hutbe okuduğu esnada mescide giren Süleyk el-Ğatafânî'ye: "Namaz kıldın mı?" diye sorup hayır cevabı alması üzerine "Kalk iki rekât namaz kıl." buyurduğu rivayettir.¹¹ Diğer bir rivayetin devamı: "Ve o rekâtları hafif tut. Sizden biri cuma günü imam hutbedeyken gelirse iki rekât kılsın ve o rekâtları hafif tutsun."¹² İbn Mâce'nin (ö. 273/887) diğer bir rivayetinde: "Gelmeden önce iki rekât kıldın mı?" Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) rivayetinde "Gelmeden önce kıldın mı?" şeklindedir.¹³

⁷ Bk. İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm, *Mecmûu fetâvâ*, nşr. Fehd b. Nâsir İbrâhîm, (Riyad: Dâru's-süreyyâ, 1420), 24: 105-106; İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed, *Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*, nşr. Şuayb Arnaût, Abdülkâdir Arnaût, (Beyrut, Müessesetü'r-risâle, 1998), I, 417; Fîrûzâbâdî Ebü't-Tâhîr Mecdüddîn Muhammed, *Sifri's-saâde*, nşr. Abdullab b. İbrâhîm el-Ensârî, (Katar: Dârü ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, 1407), s. 82; İbnü'l-İrakî, Ebû Zür'a Velîyyüddîn Ahmed b. Abdîrrahîm, *Tarhu't-tesrîb fi şerhi't-takrîb*, (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabîyyi, t.y.), 3: 42-43; San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed, *et-Tenvîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*, nşr. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhîm, (Riyad: Mektebetü Dâr's-selâm, 2011/1432), 9: 481; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 1: 464-465 (232).

⁸ Bk. Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh, *Nashü'r-râye li tahrîci ehâdisi'l-Hidâye*, nşr. Muhammed Avvâme. (Beyrut: Müessesetü'r-reyyân, 1997), 2: 206-207; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 236.

⁹ İbnü'l-İrakî, *a.g.e.*, 3: 43.

¹⁰ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 1: 464-465 (232).

¹¹ Buhârî, "Cuma", 32, 33; Müslîm, "Cuma", 58.

¹² Müslîm, "Cuma", 59.

¹³ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid - Saîd el-Lehhâm, (Dımaşk: Müessesetü'r-risâle, 1430/2009), "İkâme", 87; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsilî, *Müsned*, nşr. Hüseyin Selim Esed, (Dımaşk: Daru'l-me'mûn, 1973), 3: 449 (1946).

İbnü'l-Kayyim, hadisin isnadının sikât olduğunu, Elbânî, hadisin sahih olduğunu, "gelmeden önce" sözünün şaz olduğunu, Şuayb Arnaût da isnadının sahih olduğunu, "gelmeden önce" sözünün ise şaz olduğunu, Dâvud b. Ruşeyd'in bunu Hafs b. Gıyas'dan münferiden rivayet ettiğini, Hafs'dan rivayet eden diğer ravilerin hadisi bu söz olmaksızın rivayet ettiklerini söylemiştir. Bk. İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1: 419; Elbânî, *Sahîhu Sünen-i İbn Mâce*, (Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 1997), 1: 330 (922); Arnaût, *İbn Mâce* (tahrîc), 2: 205.

Rivayetlerde geçen bu namazı, bazı âlimler tahiyetü'l-mescid namazı olarak değerlendirirken, bazıları cumanın sünneti olarak yorumlamıştır.¹⁴ İbn Mâce rivayetindeki “gelmeden önce” sözüyle istidlâl edilerek bu namazın cumanın sünneti olduğu söylenmiş¹⁵ ancak bu yoruma itiraz edilerek “gelmeden önce” sözünün İbn Mâce’nin münferid rivayeti olduğu ve bu rivayetlerin genelde sahih olmadığı,¹⁶ şaz ve ravilerin tashifi olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır.¹⁷ Ayrıca “bulunduğun yere gelmeden önce” anlamının muhtemel olduğu belirtilmiştir.¹⁸ Cumanın sünnetlerini tespit etmeye ihtimam gösterip bu hususta eser yazan sünen ve ahkâm sahibi hiç kimsenin bu hadisi cumanın ilk sünnetiyle ilgili zikretmediği, imam minberdeyken tahiyetü'l-mescid namazı kılmanın müstehap oluşuyla alakalı zikredildiği ve Hz. Peygamber’in bu iki rekâtı içeri girene emredip oturanlara emretmemesinin onun cumanın sünneti olmadığını gösterdiği söylenmiştir.¹⁹

Hz. Peygamber’in “Bir kimse gusûl eder, sonra cumaya gelir ve kendisine

¹⁴ Zeylâi, “Cuma’nın sünnetine dair hadisler” başlığı altında ilk olarak İbn Mâce rivayetini zikretmiş, İbn Hacer de bu husustaki en sahih rivayetin İbn Mâce rivayeti olduğunu belirtmiştir. Bk. Zeylâi, *Nasbu’r-râye*, 2: 206; İbn Hacer, *Telhîsu’l-habîr fi tahrîci ehâdisi’r-Râfi’i’l-kebîr*. Nşr. Ebû Âsım Hasen b. Abbâs, (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1995), 2: 149.

¹⁵ Zahir olan “evden gelmeden önce” demek olduğu ve tahiyetü'l-mescidin evde kılınamayacağı belirtilmiştir. Bu yorum dede Mecdüddîn İbn Teymiyye’ye aittir. Bk. İbn Teymiyye Ebü’l-Berekat Mecdüddîn, *Müntekâ fi’l-ahkâmi’s-ser’iyye min kelâmi hayri’l-beriyye*, nşr. Tarık bi İvezullah, (Dammâm: Dâru İbni’l-Cevzi, 1429), 299.

¹⁶ İbnü’l-Kayyim, torun Takıyyüddîn İbn Teymiyye’nin, dedesinin bu yorumunu yanlış bulduğunu, *Sahîhain’*daki rivayetin mahfuz, İbn Mâce’nin münferid rivayetlerinin genelde sahih olmadığını söylediğini nakletmiştir. Bk. İbnü’l-Kayyim, *Zâdü’l-meâd*, 1: 419-420.

İbn Mâce’nin münferid rivayetleri için bk. Namig Abuzerov, *İbn Mâce’nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, MÜSBE, Doktora Tezi, 2005.

¹⁷ İbnü’l-Kayyim, Mizzî’den naklen, İbn Mâce rivayetinde ravilerin tashifi olduğunu, asıl rivayetin “oturmada önce kıldın mı” şeklinde olup nâsihin hata yaparak “gelmeden önce” olarak kaydettiğini söylemiştir. Elbâni ve Şuayb Arnaût da İbn Mâce rivayetindeki “gelmeden önce” sözünün şaz olduğunu belirtmiştir. Bk. İbnü’l-Kayyim, *Zâdü’l-meâd*, 1: 419-420; Elbâni, *Sahîhu Sünen-i İbn Mâce*, 1: 330 (922); Arnaût, *İbn Mâce* (tahrîc), 2: 205.

¹⁸ İbnü’l-Irakî ve İbn Hacer “bulunduğun yere gelmeden önce” anlamının muhtemel olduğunu, namazı mescidin arka tarafında kılıp hutbeyi duyabilmek amacıyla ön tarafa gelmiş olabileceğini söylemiştir. Keşmirî ise, İbn Hacer’in, bu sözünün mahza te’vil olduğunu belirtmiş, Mizzî ve İbn Teymiyye’nin İbn Mâce’de tashif olup asıl rivayetin “oturmada önce kıldın mı” şeklinde olduğunu söylediklerini nakledip tashif olmadığını, “gelmeden önce kıldın mı” sözünün doğru olduğunu söylemiştir. Bk. İbnü’l-Irakî, a.g.e., 3: 42; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 3: 210; Keşmirî, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî, *Feyzü’l-bârî ‘alâ Sahîhi’l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1426/2005), 2: 20-21.

¹⁹ Bk. İbnü’l-Kayyim, *Zâdü’l-meâd*, 1: 419-420.

mukadder olan namazı kılar, sonra hatîb hutbesini bitirinceye kadar dinler, sonra onunla beraber cuma namazını kılsa, o kimsenin o cuma ile diğer cuma arasındaki günahları; üç günlük de fazla günahı affolunur.”²⁰ rivayetinin imam hutbeye çıkmadan evvel nâfile kılmanın müstehap olduğunu ifade ettiği, bunun cumhurun görüşü olduğu, ayrıca mutlak nâfilenin sınırının²¹ ve rekât tahdidinin olmadığına delil olduğu söylenmiştir.²²

Hz. Peygamber’in bu namazı tavsiye edip kıldığına dair zayıf rivayetler de vardır: Ebû Hüreyre’nin (ö. 58/678) Hz. Peygamber’den naklettiği “Kim namaz kılsa cumadan önce dört rekât kılsın.”²³ rivayeti ile İbn Abbâs’ın (ö. 68/687-88),²⁴ Hz. Alî’nin (ö. 40/661)²⁵ ve Abdullah b. Mes’ûd’un (ö. 32/652-

²⁰ Müslim, “Cuma”, 857.

²¹ Bk. Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, (Müessesetü Kurtuba, 1414/1994), 6: 209.

²² Ebülhasen Ubeydullah b. Muhammed el-Mübârekpûrî, *Mir’âtü’l-mefâtih Şerhu Mişkâti’l-mesâbih*, (Hind: İdâretü’l-buhûsî’l-ilmîyye ve’l-dâveti ve’l-iftâ, el-Camiatü’s-selefiyye, 1984), 14: 458-459.

²³ Tahavî, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili’l-âsâr*, nşr. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1994), 10: 298-299 (4108).

Hadisin senedinde bulunan Ebyaz b. Ebân hakkında İbn Hacer de, “Kavî değildir. Hadisi yazılır. Şeyhidir.” “Hakkında konuşulmuştur.” nakillerinde bulunup İbn Hibbân’ın *Sikât*’ında zikrettiğini belirtmiş, Şuayb Arnaût, Ebyaz’dan dolayı hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir. Bk. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dârü’l-beşâiri’l-İslamiyye, (Beyrut 2001), 1: 393; Arnaût, *Şerhu Müşkili’l-âsâr* (tahrîc), 10: 299.

²⁴ İbn Mâce, “İkâmetü’s-salât”, 94; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 12: 129 (12674).

Nevevî, hadisin batıl, Zeylaî, senedin cidden vâhî, İbn Hacer cidden zayıf olduğunu, Heysemî, seneddeki iki ravinin zayıf, Şuayb Arnaût, hadisin cidden zayıf olduğunu söylemiş, Tehânevî ise yanlış bir istidlâlle hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. Şöyle ki, her iki senedde, Bakıyye b. el-Velîd, Mübeşşir b. Ubeyd, Haccâc b. Ertât ve Atyye el-Avfî isimli dört ravî de mevcuttur. İbn Hibbân, Nevevî, Zehebî, ve İbn Hacer, Mübeşşir’in hadis uydurduğunu söylemiştir. Heysemî, Haccâc ve Atyye’nin zayıf olduklarını söyleyip Bakıyye ve Mübeşşir’den söz etmemiştir. Tehânevî, Heysemî’nin sadece bu iki raviden bahsettiğini, bunun senedde tenkid edilen başka ravi olmadığı anlamına geldiğini söyleyip Haccâc ve Atyye hakkında ta’dil lafızlarını nakletmiş ve hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. Oysaki senedde diğer iki ravi Bakıyye ve Mübeşşir de vardır ve Mübeşşir hadis uyduranlardandır. Şuayb Arnaût, Mübeşşir’in metruk müttehem olduğunu, Bakıyye ve Atyye’nin zayıf olduklarını, dolayısıyla hadisin cidden zayıf olduğunu söylemiştir. Sonuç olarak hadis batıl veya çok zayıftır. Bk. İbn Hibbân, *Kitâbu’l-mecrûhîn mine’l-muhaddisîn*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, (Riyad: Dâru’s-samiî, 2000), II, 369; Nevevî, *Hulâsatü’l-ahkâm*, I, 813; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkî, *el-Muğnî fî’z-zuâfâ*, nşr. Nureddin İtr. (Katar: Dâru ihyâi’t-türâsî’l-İslamiyyi, t.y), 2: 143; Zeylaî, *Nasbu’râye*, 2: 206; İbn Hacer, *Takrîbu’t-temyîz*, nşr. Muhammed Avvâme, (Haleb: Dâru’r-reşîd, 1991), 519; a.m.lf., *Telhîsu’l-habîr*, 2: 149; Heysemî, *a.g.e.*, 2: 426; Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 14; Arnaût, *İbn Mâce* (tahrîc), 2: 216.

²⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, Nşr. Târik b. Ivezullah - Abdülmuhsin b. İbrâhim, (Kahire: Dâru’l-Haremeyn, 1415/1995), 2: 172 (1617).

53)²⁶ “Resûlullah cuma namazından evvel dört rekât kıları.” sözleri bu rivayetlerden bir kısmıdır.

Sahâbeden bazılarının da bu namazı kıldığına veya emrettiğine dair rivayetler mevcuttur: Katâde (ö. 117/735), İbn Mes’ûd’un cuma namazından önce dört rekât kıldığına,²⁷ Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 73/692 [?]) de İbn Mes’ûd’un kendilerine dört rekât kılmalarını emrettiğini söylemiştir.²⁸

Irakî de hadisin senedinin ceyyid olduğunu söylemiştir. İbn Hacer, *Lisan’da* seneddeki ravi Muhammed b. Abdurrahman es-Sehmî hakkında Buhârî’nin “Lâ yutâbeu alâ rivâyetihi/hadisi başkalarının rivayet edilmez” İbn Adî’nin “lâ be’se bilh”, Yahya b. Maîn’in “zayıftır” dediğini nakledip İbn Hibbân’ın *Sikât’ında* zikrettiğini söylemiştir. Tehânevî, ravi Sehmî hakkında nakillerde bulunup muhtelifün fih olduğunu, bu gibi zatların hadislerinin hasen olduğunu, diğer ravilerin sikât olduklarını belirtip, Ali el-Kârî’nin hadisin isnadının ceyyid olduğunu söylediğini nakletmiştir. Elbânî ise, Sehmî dışındaki ravilerin sikâ olduğunu söyleyip onunla ilgili *Lisân’daki* cümleleri naklettikten sonra Sehmî’nin bir sefer bu şekilde cuma, bir başka sefer ögle şeklinde ihtilâflı zikretmesinin zaptının azlığını ve zayıf oluşunu gösterdiğini, doğru olanın cemaatin Ebû İshak’tan naklettiği gibi ögle rivayeti olduğunu ve hadisin münker olduğunu söylemiştir. Bk. Irakî, Ebû’l-Fazl Zeynüddin Abdurrahîm b. el-Hüseyn, *Muğni an hamli’l-esfâr fi’l-esfâr fi tahrîci mâ fi’l-İhyâ mine’l-ahbâr*, nşr. Ebû Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd, (Riyad: Mektebetü taberiyye,1995), 3: 42; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, 7: 277; a.mlf., *Fethu’l-bârî*, 3: 236; Ali el-Kârî, Ebû’l-Hasen Nürüddin Ali b. Sultân el-Herevî, *Mirkâtü’l-mefâtih şerhu Mişkâtü’l-Mesâbil*, nşr. Cemal Aytânî, (Beirut: Dârü’l-kütübü’l-ilmîyye, 2001), 3: 223; Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 13; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife ve’l-mevzûa ve eseruhu’s-seyyiü fi’l-ümme*, (Riyad: Mektebetü’l-meârif, 1992-2004), 11: 455 (5290).

²⁶ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 4: 196 (3959).

Hadisin senedinde bulunan İbn Mesud ile oğlu Ubeyde arasında inkita’ vardır. Ubeyde babasından hadis dinlememiştir. Ravi Huseyf, hakkında “zaifu’l-hadis, leyse bi hucce, leyse bi’l-kaviyyi, sâlihun, sikatün” denilmiştir. Ravi Attâb b. Beşîr’in Huseyf’den rivayetleri münkerdir. Dolayısıyla İbn Hacer, hadisin senedinde zayıflık bulunduğunu, Elbânî, hadisin münker olduğunu, senedde kopukluk ve zayıf raviler olmak üzere beş tane illetinin bulunduğunu, netice olarak da hadisin merfu rivayetinin münker, mevkuf rivayetinin doğru olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak hadis merfu olarak zayıftır. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, nşr. İbrâhim ez-Zeybak - Adil Mürşid, (b.y. Müessesetü’r-risâle, t.y.), 1: 543, 2: 268, 3: 48; a.mlf., *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdisi’l-Hidâye*, nşr. Abdullah Hâşim el-Yemânî, (Beirut: Dârü’l-marife, t.y.), 217-218; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, 3: 82 (1016).

²⁷ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî, *el-Musannef*, nşr. Habîburrahmân el-A’zamî, (Karaçi: el-Meclisü’l-İlmî, 1390/1970), 3: 247 (5524).

Elbânî, hadisin senedinin sahih olduğunu ancak Heysemînin de dediği gibi Katâde’nin İbn Mes’ûd’dan işitmediğini yani munkatı olduğunu söylemiştir. Şuayb Arnaût da Katâde’nin İbn Mes’ûd’a ulaşmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak hadis zayıftır. Bk. Heysemî, *a.g.e.*, 2: 426; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, 3: 83; Arnaût, *Tirmizî* (tahrîc), 2: 72.

²⁸ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 9: 359-360 (9551), (9552); Abdurrazzak, 3: 247 (5525).

İbn Hacer, ravilerinin “sikât”, Elbânî, senedin sahih olup illeti bulunmadığını, Şuayb Arnaût, isnadının ceyyid olduğunu söylemiştir. Heysemî, ravi Atâ b. Sâib’in sika fakat ihtilâf ettiğini söylemiş ancak Elbânî ve Şuayb Arnaût, Süfyan’ın Ata’dan rivayetinin ihtilattan önce olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla hadisin isnadının sahih olduğu anlaşılmaktadır. Bk. İbn Hacer, *Dirâye*, 218; Heysemî, *a.g.e.*, 2: 427; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, 3: 83 (1016); Arnaût, *Tirmizî* (tahrîc), 2: 72.

Tehânevî (1892-1974), cumanın ilk sünnetinden bahsederken, bu rivayet-teki dört rekât namazı mutlak nâfileye hamletmenin asla sahih olmadığını, zira mutlak nâfilenin öğretilip emredilmeyeceğini ancak teşvik edilebileceğini söylemiştir. İbn Mes'ûd'un bu namazı emredip öğretmesinin bu namazın ona göre müekked olduğunu gösterdiğini ve bu hususta mevkuf bir rivayetin hükmen merfu olduğunu belirtmiştir.²⁹

Hz. Peygamber'in hanımlarından Safiyye bint Huyey'in de (ö. 50/670 [?]) imamın cuma için çıkmadan önce dört rekât kıldığı sonra da cumayı imamlık iki rekât olarak kıldığı nakledilmiştir.³⁰

Nâfi (ö. 117/735), İbn Ömer'in cuma namazından önce uzunca namaz kıldığını, cumadan sonra da evinde iki rekât kılıp Resûlullah böyle yapardı, dediğini nakletmiştir.³¹

Nevevî (ö. 676/1277), bu hadisi cumanın ilk sünnetinin delilleri arasında saymıştır.³² İbnü'l-Kayyim, Irakî (ö. 806/1404) ve İbn Hacer ise bu istidlâle karşı çıkıp "Resûlullah böyle yapardı" sözüyle, cumadan önceki uzunca namaz kılışı değil, Müslim'in rivayetine³³ uygun olarak cumadan sonraki iki

²⁹ Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 12.

³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-kebîr (et-Tabakâtü'l-kübrâ)*, nşr. Ali Muhammed Ömer, (Kahire, Mektebetü'l-hancı, 2001), 10: 453-454.

Zeylâi ve İbn Hacer, hadisi, mevkuf olduğunu ve İbn Sa'd'ın rivayet ettiğini belirterek bir değerlendirme yapmadan nakletmiştir. Tehânevî, ricalinin sika olduğunu ancak Sâfiye hakkında bir bilgiye vakıf olmadığını belirttiikten sonra İbn Hacer'in rivayeti zikredip sesiz kaldığını, onun kuralına göre bunun sahih ya da hasen olduğunu söylemiştir. Bk. Zeylâi, *Nasbu'r-râye*, 2: 207; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 236; Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 12.

³¹ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabeli, (Dımaşk: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009) "Salât", 243; Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*, (Beyrut: Dâru'l-marife, t.y.), "Cuma", 44; a.mlf. *es-Sünenü'l-kübrâ*, nşr. Hasan Abdülmun'im Şelebî. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001) 2: 290 (1759); İbn Hibbân, 6: 227 (2476); İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, *Sahîh*, nşr. M. Mustafa el-A'zamî, (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980), 3: 168 (1836).

Nevevî, hadisin sahih olduğunu ve Ebû Dâvûd'un, Buhârî'nin şartı üzere bir isnadla rivayet ettiğini, Elbânî de hadisin sahih olduğunu, Şuayb Arnaût ve Muhammed Mustafa el-Âzamî, isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Bk. Nevevî, *Hulâsatü'l-ahkâm*, 1: 813; Elbânî, *Sahîhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1998, 1: 308 (1128); Arnaût, *Ebû Dâvûd* (tahrîc), 2: 341; İbn Hibbân (tahrîc), 6: 227; Âzamî, *İbn Huzeyme* (tahrîc), 3: 168.

³² Nevevî, *Hulâsatü'l-ahkâm*, s. 812-813.

³³ Müslim, "Cuma", 70.

rekâtın kastedildiğini belirtmişlerdir.³⁴ Irakî, Hz. Peygamber'in cumadan önce uzunca namaz kıldığının nakledilmediğini, cumaya çıkıp huzurunda ezan okunduktan sonra hutbeyi irad ettiğini söylemiş,³⁵ İbn Hacer de, cumanın ilk sünnetiyle ilgili hiçbir şeyin sabit olmadığını belirtmiştir.³⁶ Ayrıca İbnü'l-Kayyim, Irakî ve İbn Hacer "İbn Ömer cuma namazından önce uzunca namaz kılardı" sözüyle kastedilenin cumanın sünneti değil mutlak nâfile olduğunu belirtmişlerdir.³⁷

Buhârî (ö. 256/870), *Sahîh*'inde "Cumadan sonraki ve önceki namaz babı" başlığı altında sadece İbn Ömer'den şu hadisi nakletmiştir: "Resûlullah öğle namazından önce iki, öğle namazından sonra iki rekât kılardı. Akşam namazından sonra evinde iki rekât, yatsıdan sonra da iki rekât kılardı. Cumanın farzından sonra evine gitmedikçe namaz kılmazdı. Sonra evinde iki rek`at namaz kılardı."³⁸

İbnü'l-Irakî, bu rivayeti değerlendirirken bunun, Hz. Peygamber'in cumadan önce bir namaz kılmadığını gösterdiğini, kılsaydı cumadan sonra ve öğleden önce kıldığı namazlar belirtildiği gibi onun da belirtilmiş olacağını söylemiştir. Buhârî'nin bu bab başlığı ile muhtemelen buna işaret ettiğini, bu başlık altında cumadan sonraki namazın zikredildiği rivayeti nakledip öncesindeki namazla alakalı bir rivayet zikretmemesinin, sonrasında bir namaz bulunup öncesinde bulunmadığı ve bid'at olduğu anlamına geleceğini belirtmiştir. Ancak cumanın ilk sünnetini öğlenin ilk sünnetine kıyas ettiğine işaret

³⁴ İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1: 420-421; İbnü'l-Irakî, a.g.e., 3: 42-43; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 210, 235-236.

³⁵ İbnü'l-Irakî, babasının, bu hadisin cumanın ilk sünnetine delil getirilmesini iki noktadan tenkid ettiğini nakletmiştir: Birincisi, İbn Ömer'in cumadan önce uzunca namaz kılmış olması, bu namazın cumanın sünneti olmasını gerektirmez. Cumayı beklerken zevalden önce namaz kılmış olabilir. İkincisi, hadise "Resûlullah böyle yapardı" sözüyle kastedilen, cumadan önceki uzunca namaz kılışı değil, cumadan sonra evinde iki rekat kılmasıdır. Bk. İbnü'l-Irakî, a.g.e., 3: 42-43.

³⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 210.

³⁷ İbnü'l-Kayyim, İbn Ömer'in kıldığı namazın mutlak nâfile olduğunu söylemiştir. İbn Hacer de, bununla vakit girdikten sonrası kastedilirse bunu Hz. Peygamber'in de yaptığını söylemenin doğru olmadığını, Zira Hz. Peygamber'in güneşin zevalinden sonra çıkıp hutbeyle sonra cuma namazıyla meşgul olduğunu belirtmiştir. Vakit girmeden öncesi kastedilirse, bunun zaten râtib sünnet değil mutlak nâfile olduğunu ve cumanın ilk sünneti olduğuna değil ancak mutlak nâfileye delil olabileceğini ki bunun zaten teşvik edildiğini (Müslim, "Cuma", 857) söylemiştir. Bk. İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1: 420-421; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 235-236.

³⁸ Buhârî, "Cuma", 39.

etmiş de olabileceği, Tirmizî'nin (ö.279/892) de aynı başlığı koyduğunu ancak bu başlık altında İbn Mes'ûd'un cuma namazından önce dört rekât namaz kıldığı³⁹ rivayeti zikrettiğini söylemiştir. Bazılarının cumanın ilk sünnetine şiddetle karşı çıkıp bid'at saydıklarını, cuma ezanının Hz. Peygamber hutbedeyken okunduğunu, Hz. Peygamber'in de sahâbenin de bu namazı kılmadığını söylediklerini nakletmiştir.⁴⁰

İbnü'l-İrakî daha sonra, ilgili rivayetleri ele alıp değerlendirdikten sonra her birinde tek başına sıkıntı olsa da mecmuunun kuvvetli olduğunu, bu sünnetin inkârının zayıf olduğunu söylemiştir. Bununla çelişen en kuvvetli şeyin, Peygamber zamanında Hz. Peygamber minberdeyken vaktin evvelinde okunan ezandan başka ezanın olmayıp ezandan sonra da hutbe ve cuma namazının olması dolayısıyla Hz. Peygamber ve sahâbenin sünneti kılmalarının mümkün olmadığını, özetle meselenin müşkil olduğunu belirtmiştir.⁴¹

İbn Teymiyye, Hz. Peygamber'in cuma ezanıyla farzı arasında bir namaz kılmadığını, minbere oturunca Bilal'in ezan okumasından⁴² sonra kalkıp hutbeyi okuduğunu, Bilal'in kametinden sonra da cuma namazını kıldırıldığını belirtmiştir. Hz. Peygamber'in de onunla namaz kılanlardan birinin de ezandan sonra namaz kılmalarının mümkün olmadığını, Nebî'nin cuma günü mescide çıkmadan evinde namaz kıldığını da nakledilmediğini, Hz. Peygamber'in sözüyle sabit olan vakitli belirli bir namazın da olmadığını, ancak cuma günü mescide gelen kişinin namaz kılmasını vakit belirlemeksizin teşvik ettiğini söylemiştir. Hz. Osman'ın (ö. 35/656) uygulaması ve Müslümanların üzerinde ittifakı ile birinci ezanın şer'î bir ezan olup iki ezan arasında namazın caiz ve güzel olduğunu ancak revâtib sünnet olmadığını belirtmiştir. Bu namazı kılana da terk edene de karşı çıkılmayacağını, bunun en doğru görüş olup Ahmed b. Hanbel'in sözünün de buna delalet ettiğini söylemiştir. Cahiller bunu râtib sünnet veya vâcip zannettiklerinde ise terk edilmesinin efdal olduğunu, özellikle insanlar bu namaza devam ettiklerinde farza ben-

³⁹ Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebîr (Sünen)*, nşr. Şuayb el-Arnaût - Abdullatif Hirzullah, (Dımaşk: Dâru'-risâle el-âlemiyye, 2009), "Cuma", 24.

⁴⁰ İbnü'l-İrakî, *a.g.e.*, 3: 41.

⁴¹ İbnü'l-İrakî, *a.g.e.*, 3: 44.

⁴² Buhârî, "Cuma", 21.

zememesi için zaman zaman terk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴³ İbnü'l-Kayyim ve Firûzâbâdî (ö.817/1415) de benzer şeyler söylemişlerdir.⁴⁴

İbnü'l-Kayyim'in "Hz. Peygamber döneminde tek ezan vardı. Hz. Peygamber minbere çıktığında Bilal ezan okumaya başlıyor, ezanı bitirdiğinde Hz. Peygamber hutbeye çıkıyordu. Ne zaman namaz kılıyorlardı? Ezandan sonra kıldıklarını zannedenler insanların en cahilleridir."⁴⁵ sözlerine Resûlullah'ın zevalden sonra evden çıktığı, dört rekât kılıp çıkmış olabileceği söylenecek cevap verilmiş, Resûlullah'ın güneşin zevalinden sonra dört rekât kılmaya devam ettiği ve "Bu, gök kapılarının açıldığı saattir. Ben bu saatte salih amelilerimin göklere çıkmasını arzu ediyorum."⁴⁶ dediği hatırlatılmıştır.⁴⁷ "Bir kimse gusûl eder, sonra cum'aya gelir ve kendisine mukadder olan namazı kılar, sonra hatîb hutbesini bitirinceye kadar dînler..."⁴⁸ hadisi nakledilip, "Resûlullah'ın teşvik etmesine rağmen sahâbenin cumadan önce namaz kılmayı terk ettiklerini mi sanıyorsunuz?" denmiştir. Ayrıca "Nebî şiddetli soğukda namazı yani cumayı⁴⁹ hemen ilk vaktinde kılar, şiddetli sıcakta ise serin zamana ertelerdi."⁵⁰ hadisi zikredilip bunun, Hz. Peygamber'in zevalden sonra hemen hutbeye başlamadığı, vaktin girişiyle hutbe arasında sünnetin kılınabileceği bir zaman bulunduğu görüşünün en açık delili olduğu ifade edilmiştir. Cumanın öğleye kıyasının fasid bir kıyas olduğu iddiasına ise, İbnü'l-

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 24: 103-106.

⁴⁴ Bk. İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1: 417; Firûzâbâdî, *Sifri's-saâde*, nşr. Abdullab b. İbrâhim el-Ensârî, (Katar: Dârü İhyâi't-türâsi'l-İslâmî, 1407), 82.

⁴⁵ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, 1: 417.

⁴⁶ *Tirmizî*, "Vîtir", 16; a.mlf., *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, nşr. İzzet Ubeyd ed-Dabbâs, (Beirut: Dârü'l-hadis, 1988/1408), 141 (289); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, "Salât", 13; Ahmed b. Hanbel, Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût ve arkadaşları, (Dimaşk: Müessesetü'r-risâle, 1995), 24: 117 (15396).

Ahmed Muhammed Şakir, hadisin senedinin muttasıl, ravileri sikât sahih bir hadis olduğunu, Elbânî ve Şuayb Arnaût da hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Bk. Ahmed Muhammed Şakir, *el-Câmiu's-sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*, nşr. Ahmed Muhammed Şakir, (Mısır: Şirketü ve Mektebetü Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, 1977), (tahrîc), 2: 343; Elbânî, *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*, (Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 2000), 1: 269 (478); Arnaût, *Tirmizî* (tahrîc), 2: 26.

⁴⁷ Bk. İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, 2: 66-67.

⁴⁸ *Müslim*, "Cuma", 857.

⁴⁹ Hadisteki "yani cumayı" ifadesi raviye aittir. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 176; Aynî, Ebü Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-kâri fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdullab Mahmûd Muhammed Ömer, (Beirut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1421/2001), 6: 291; Kastallânî Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *İrşâdü's-sârî*, Mısır: Matbaatü'l-kübra'l-emîriyye, 1323), 12: 174.

⁵⁰ *Buhârî*, Cum'a 17.

Müneyyir'in (ö.683/1284), "Aksine bir delil olmadıkça asıl olan, öğle ile cumanın müsavi olduğudur. Zira cuma öğlenin bedelidir." sözüyle cevap verilmiş ve bedel oluşunun ittifakla kabul edildiği söylenmiştir. Ayrıca cumanın ilk sünneti vardır diyenlerin delillerinin sadece kıyas olmadığı, asıl delillerinin bu hususta gelen rivayetler olduğu, kıyasın bu rivayetleri desteklediği, bu meselede müsbit bir delil olmasa da takviye edici olabileceği belirtilmiştir. Bu hadisleri İbn Hacer ile İbnü'l-Kayyim'in zayıf saydığı belirtildikten sonra in-safla bakıldığında bazısının hasen olduğu, zayıf sayılamayacağı, zayıf olduğu kabul edilse bile tariklerin çokluğunun zayıfı hasen, haseni sahih derecesine yükselttiği, rivayetlerin her biri hasen olmasa da mecmunun hasen derecesinden aşağı olmadığı söylenmiştir. Bu zikredilenlerle, İbnü'l-Kayyim'in "Sünnetin, Nebî'nin sözü veya fili veya hulefâi râşidînin sünneti ile sabit olduğu, burada ise böyle bir durum bulunmadığı" sözünün geçersizliği belirtilmiştir. İbnü'l-Kayyim'in bunu nasıl söyleyebildiği, hâlbuki sahih senedle sabit olan rivayette İbn Mes'ûd'un cumadan önce dört rekâtı emrettiği, Hz. Ali ve İbn Abbas'dan hasen senedle rivayet edildiğine göre Resûlullah'ın cuma namazından evvel dört rekât kıldığı, bütün bu mevkuf ve merfu rivayetlerin mecmunun delil olmaya elverişli olduğu belirtilmiştir.⁵¹

Şevkânî (ö. 1250/1834) de, âlimlerin cumanın ilk sünneti hususunda ihtilaf edip bir grubun, cumanın ilk sünneti olduğunu reddettiğini, cuma ezanının Hz. Peygamber'in huzurunda okunup Peygamber'in de sahâbenin de namaz kılmadığını söylediklerini belirtmiş sonra da cumanın ilk sünnetinin varlığını gösteren hadisleri saymıştır.⁵²

Mezheplerin bu husustaki görüşlerine gelince, Hanefiler cuma namazından önce dört rekâtı müekked sünnet sayarken, Hanbelî fıkıh kitaplarında gayri müekked olarak sayılmıştır.⁵³ Şâfiî fıkıh kitaplarında ise cuma namazından önceki namazın öğle gibi olduğu yani iki rekâtın müekked diğer iki

⁵¹ Bk. Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 11-12.

⁵² Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr*, nşr. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427), 6: 332.

⁵³ Bk. Haccâvî, Şerefüddîn Musa b. Ahmed el-Haccâvî, *İkna' li tâlibi'l-intifa'*, nşr. Abdullah b. Abdülmüh-sin et-Türki, (Riyad: Dâretü'l-Melik Abdülaziz, 2002) 1: 225, 301; Mer'î b. Yûsuf, Zeynüddîn el-Kermî, *Çâyetü'l-müntehâ fi'l-cem' beyne'l-İknâ' ve'l-Müntehâ*, Nşr. Yâsir İbrâhim el-Mezrûî - Râid Yûsuf er-Rûmî, (Kuveyt: Müessesetü Garas, 2007), 1: 195; Ruheybânî, Mustafa b. Sa'd es-Suyûtî, *Metâlibu uli'n-nuhâ fi şerhi Çâyeti'l-müntehâ*, (Dimaşk: el-Mektebü'l-İslâmî, 1961), 1: 548-549.

rekâtın gayri müekked olduğu belirtilmiştir.⁵⁴ Nevevî, cumadan önce ve sonra namaz kılmanın sünnet olduğunu, önce ve sonrasında en azının iki, en kâmil olanın dört rekât olduğunu söylemiş, Tirmizî'nin "Abdullah b. Mes'ûd cumadan önce ve sonra dört rekât kıları"⁵⁵ rivayetini nakledip Süfyân-ı es-Sevrî (ö. 161/778) ve Abdullah b. Mübârek'in (ö.181/797) bu görüşte olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Mâlikîlere göre ise sünnet, "Hz. Peygamber'in yapıp devam buyurduğu, cemaat içindeyken izhar ettiği ve vâcip olduğuna dair bir delil bulunmayan ameldir."⁵⁷ Sünnetin müekked olanı da, vitir ve benzerleri gibi sevabı çok olandır.⁵⁸

1.2. Son Sünneti

Hz. Peygamber'in Cuma namazından sonra iki veya dört rekât kıldığına ve dört rekât tavsiye ettiğine dair rivayetler mevcuttur.

İbni Ömer'den rivayet edildiğine göre Resûlullah Cuma namazından sonra iki rekât namaz kıları.⁵⁹ Diğer bir rivayette "evinde" cümlesi vardır. Bir başka rivayette İbn Ömer, "Resûlullah cumanın farzından sonra evine gitmedikçe namaz kılmazdı. Sonra evinde iki rek`at namaz kıları."⁶⁰ Diğer bir rivayette, "Ben Resûlullah ile birlikte cumadan sonra iki rek`at namaz kıldım."⁶¹ demiştir. Müslim'in rivayetinde "evinde" ilâvesi vardır. Bir başka rivayette İbn Ömer cuma namazını kıldıktan sonra evine gider orada iki rekât kılar ve şöyle derdi: "Resûlullah böyle yapardı."⁶²

⁵⁴ Bk. Haccâvî, *a.g.e.*, 1: 273; 2: 224; Şirbîni, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, nşr. Muhammed Halil Aytânî, (Beyrut: Dâru'l-marife, 1997), 1: 335; Abdullah b. eş-Şeyh Hasan el-Kûhecî, *Zâdü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, nşr. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî, (Katar 1982), 1: 248.

⁵⁵ Tirmizî, "Cuma", 24.

⁵⁶ Nevevî, *Mecmû'*, 3: 503-504.

⁵⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Mâlikî el-Haraşî, eş-Şerhu's-sağîr alâ Muhtasarı Halil, (Bulak: el-Matbaatü'l-kübra'l-emiriyye, 1317), 2: 2; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed ed-Desûkî, *Hâşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr li'd-Derdîr*, (Mısır: Dâru'ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye, t.y.), 1: 312; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî, *Bulğatu's-sâlik li akrebi'l-mesâlik ale'ş-Şerhi's-sağîr*, nşr. Muhammed Abdüsselâm şâhîn, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1995), 1: 266; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, Vizârettü'l-evkâf ve'ş-şuûnî'l-İslâmiyye, (Kuveyt 1983-2006), 25: 265.

⁵⁸ Haraşî, *a.g.e.*, 2: 2; Desûkî, *a.g.e.*, 1: 312.

⁵⁹ Müslim, "Cuma", 72.

⁶⁰ Buhârî, "Cuma", 39; Müslim, "Cuma", 71.

⁶¹ Buhârî, "Teheccüd", 29; Müslim, "Müsâfirîn", 104.

⁶² Müslim, "Cuma", 70.

Cuma namazından sonra terkedilmemesi gereken sünnetin, öğle namazından sonraki namaz gibi iki rekât olduğunu söyleyenler bu hadisleri delil almışlardır.⁶³

Hız. Peygamber'in dört rekât kıldığına dair rivayetler de mevcuttur: İbn Abbâs⁶⁴ ve Hız. Ali⁶⁵ Resûlullah'ın cuma namazından sonra dört rekât namaz kıldığını nakletmişlerdir. Ayrıca Hız. Peygamber: "Biriniz cumanın farzını kılınca, ardından dört rek`at daha namaz kılın." ⁶⁶ buyurarak cumadan sonra dört rekâtı teşvik etmiştir:

Ebû Hanîfe ö. 150/767), Muhammed (ö. 189/805), Şâfiî (ö. 204/820) ve İshak b. Râhûye'ye (ö.238/853) göre cumadan sonra kılınacak sünnet dört rekâttır. Delillerinden biri de bu hadistir.⁶⁷

Diğer bir rivayet "Sizden kim cuma namazından sonra namaz kılsa dört rekât kılın." ⁶⁸ şeklindedir.

Birinci rivayet, cuma namazından sonra kılınan dört rekât namazın müekkedliğine açıkça delalet etmektedir.⁶⁹ Bu rivayette cumanın farzını kılan kişiye dört rekât daha namaz kılması emredilmiştir. Ancak buradaki emrin vücup için olmadığı ikinci rivayetten anlaşılmaktadır. Zira orada kim cuma namazından sonra namaz kılsa dört rekât kılın denilmektedir.⁷⁰

Sahâbeden bir kısmı bu namazı dört, bir kısmı ise altı rekât olarak kılmışlardır: İbn Mes'ûd'un cuma namazından sonra dört rekât kılınmasını emrettiği⁷¹ ve bizzat kendisinin de kıldığı⁷² nakledilmiştir. Hız. Ali'nin ise cuma namazından sonra iki sonra dört rekât (olmak üzere altı rekât) kılınmasını em-

⁶³ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdu'l-hak, (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1994), 1: 336.

⁶⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 12: 129 (12674).

⁶⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsâl*, 2: 172 (1617).

⁶⁶ Müslim, "Cuma", 67.

⁶⁷ Zafer Ahmed Tehânevî, a.g.e., 7: 16-17.

⁶⁸ Müslim, "Cuma", 68, 69.

⁶⁹ Zafer Ahmed Tehânevî, a.g.e., 7: 8-9.

⁷⁰ Bk. Nevevî, *Minhâc*; 7: 241; Zafer Ahmed Tehânevî, a.g.e., 7: 8-9.

⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 9: 359-360 (9550), (9551), (9552), (9553); Abdurrazzak, 3: 247 (5525); Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 1: 337 (1979), (1980); İbn Ebî Şeybe, 4: 117 (5410).

⁷² Abdurrazzak, 3: 247 (5524).

rettiği,⁷³ diğer bir rivayette “Kim cuma namazından sonra namaz kılsa altı rekât kılsın.”⁷⁴ dediği ve bizzat kendisinin de altı rekât kıldığı⁷⁵ nakledilmiştir. İbn Ebi Şeybe’nin (ö. 235/849) rivayetinde “Biz Ali’nin görüşünü aldık ve İbn Mes’ûd’un görüşünü terkettik.” ilâvesi vardır. Ata, İbn Ömer’i cuma namazından sonra iki rekât, iki rekâttan sonra da dört rekât (olmak üzere altı rekât) kılararken gördüğünü söylemiştir.⁷⁶

Süfyan es-Sevrî ve Abdullah b. Mübârek de İbn Mes’ûd’un görüşündedir. İshak b. Râhûye ise, Hz. Peygamber’in cuma namazından sonra evinde iki kılışını ve “Sizden kim cuma namazından sonra namaz kılsa dört rekât kılsın.”⁷⁷ sözünü delil alarak mescidde kılıyorsa dört rekât, evinde kılıyorsa iki rekât kılsın⁷⁸ diyerek rivayetleri cem etmiştir.

Cuma namazından sonra kılınacak sünnet namazın altı rekât olduğu bu rivayetlerle sabittir. Bu, Ebû Yusuf’un (ö. 182/798) da görüşüdür. Ancak Ebu Yusuf’un önce dört, sonra iki rekât kılınmasını daha fazla sevdiği, bu şekilde cumanın farzından sonra cumanın farzı gibi bir namaz kılmaktan kaçınılmış olduğu belirtilmiştir.⁷⁹

Bu âsârın merfû hükmünde mevkuf olduğu ve Hz. Ali’nin, İbn Mes’ûd’un dört rekât emrettiğini bildikten sonra altı rekât emretmesinin ona göre altı rekâtın müekked olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca cumadan sonra dört rekâtın sünnet oluşu Hz. Peygamber’in sözüyle sabittir. İbn Ömer de Hz. Peygamber’in iki rekât kıldığını nakletmiştir. Bunun, Nebî’nin bize tavsiye buyurduğu dört rekâta ilâve olarak iki rekât kıldığı anlamına geldiği, dolayısıyla dört rekâta birlikte iki rekâtın sünnet oluşunun Nebî’nin fiili ile sabit olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber’in bize dört rekâtı tavsiye buyurup ken-

⁷³ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 9: 359-360 (9550), (9551), (9552), (9553); Abdurrazzak, 3: 247 (5525); Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, 1: 337 (1979), (1980); İbn Ebi Şeybe, 4: 117 (5410); Tirmizî, “Cuma”, 24.

⁷⁴ Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, 1: 337 (1978).

⁷⁵ Abdurrazzak, 3: 247 (5524).

⁷⁶ Tirmizî, “Cuma”, 24; Ebû Dâvûd, “Salât”, 243; Abdurrazzak, 3: 246-247 (5522), (5523); İbn Ebi Şeybe, 4: 118 (5412); Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, 1: 337 (1977).

Elbânî, hadisin sahih olduğunu, Şuayb Arnaût, ravilerin sikât, isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Bk. Elbânî, *Sahîhu Süneni’t-Tirmizî*, 1: 294 (523); a.mlf., *Sahîhu Ebi Dâvûd*, 1: 311 (1133); Arnaût, *Tirmizî (tahrîc)*, 2: 73; a.mlf., *Ebû Dâvûd (tahrîc)*, 2: 344.

⁷⁷ Müslim, “Cuma”, 68, 69.

⁷⁸ Tirmizî, “Cuma”, 24.

⁷⁹ Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, 1: 337.

disinin iki rekât kılmış olma ihtimalinden söz edilemeyeceği, Hz. Ali'nin altı rekâtı emretmesi ile İbn Ömer'in altı rekât kılmasının bu icmâlin beyanı durumunda olduğu ve bu ihtimali uzak kıldığı belirtilmiştir.⁸⁰

Ebû Yûsuf'un altı rekâttır görüşü ile deliline şu şekilde cevap verilmiştir: İbn Ömer'in Resûlullah'ın kıldığını rivayet ettiği iki rekât, Hz. Peygamber'in teşvik ettiği dört rekât üzerine ilâve olsaydı Nebî'nin cumadan sonra altı rekât kıldığını herhangi biri bir kez de olsa rivayet ederdi. Hz. Ali ve İbn Abbas Hz. Peygamber'in dört kıldığını rivayet etmiştir. Nebî'den sözlü olarak gelen de dört rekâttır. İki kıldığını dair rivayet de vardır. Zahir olan dört rekâtın müekked olduğudur. Zira dört rekât kavlen ve fiilen sabittir. Bazen iki rekât kılması muhtemelen bir mazerete binaendir. Ya da bazen dört rekât üzerine ilâveten mahza tatavvu olarak kılmıştır. Devamlı kılmış olsaydı bu, Resûlullah'la sürekli beraber bulunun İbn Mes'ûd'a gizli kalmazdı. Hz. Ali'nin dört rekâta ilâveten iki rekât daha emretmesi muhtemelen devamlılık ve müekkedlik üzere değil bir teşvik ve mendupluk üzeredir. Cumadan sonraki altı rekâtın sünnet ancak dört rekâtın mekked, iki rekâtın gayri müekked olduğu veya altı rekâtın müekked ancak dördün daha kuvvetli olduğu da söylenebilir.⁸¹

Tirmizî, Hz. Peygamber'in cumadan sonra evinde iki rekât kıldığını nakleden İbn Ömer'in, Hz. Peygamber'in vefatından sonra mescidde iki rekât, iki rekâttan sonra da dört rekât kıldığını nakletmiştir.⁸² Fahrulhasen Dihlevî (ö.1315/1897), Ebû Yûsuf ve Muhammed'in, bu rivayeti ve Hz. Ali'nin cuma namazından sonra iki sonra dört olmak üzere altı rekât namazı emrettiği rivayetini⁸³ esas alarak altı rekât kılınacağı görüşünde olduklarını nakletmiştir.⁸⁴

Tahâvî (ö. 321/933) İbn Ömer'in cumadan sonra iki rekât sonra da dört rekât nâfile kıldığını, muhtemelen bunun nedeninin, Hz. Peygamber'in bu husustaki sözü ve uygulaması olduğunu, bu altı rekâtın Hz. Ali'den de nakle-

⁸⁰ Bk. Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 15-16.

⁸¹ Zafer Ahmed Tehânevî, *a.g.e.*, 7: 16-17.

⁸² Tirmizî, 2: 73 (Cuma, 24).

⁸³ Tirmizî, "Cuma", 24.

⁸⁴ Fahrulhasen ed-Dihlevî, *Mâ yelîgu min halli'l-lugât ve şerhi'l-müşkilât*, nşr. Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe - Beytül'efkârî'd-devliyye, (Ürdün 2007), 1: 465.

dildiğini belirtmiştir.⁸⁵

Mezheplerin bu husustaki görüşlerine gelince, Hanefî fıkıh kitaplarında Ebû Hanîfe ile Muhammed'e göre cumadan sonra kılınacak sünnet namazın dört, Ebû Yusuf'a göre altı rekât olduğu kaydedilmektedir.⁸⁶ Muhammed'in Ebû Yusuf'la aynı görüşte olduğu da söylenmiştir.⁸⁷ Şâfiî fıkıh kitaplarında cuma namazından sonra dört rekât namaz kılındığı ve bunun öğle namazındaki gibi iki rekâtının müekked diğer iki rekâtının gayri müekked olduğu belirtilmiştir.⁸⁸ Nevevî, rivayetlerden, cumanın farzından sonra kılınacak namazın en azının iki, en kâmilinin dört rekât olduğunun anlaşıldığını, Resûlullah'ın cuma namazından sonra çoğunlukla dört rekât kıldığını, zira dört rekâtı emredip teşvik ettiğini, bazı zamanlar bu namazın en azını beyan için iki rekât kıldığını belirtmiştir.⁸⁹ Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855), dilerse iki, dilerse dört rekât, bir rivayette de dilerse altı rekât kılar dediği rivayet edilmiştir. Bunlardan hangisini yaparsa güzeldir. Rivayetlere göre Nebî bunların hepsini yapmıştır.⁹⁰

Sonuç

Cuma namazının farzından önce tahiyetü'l-mescidden başka, sünnet olarak kılınacak bir namazın bulunup bulunmadığı hususu âlimler arasında ihtilaf konusudur.

Âlimlerden bir kısmı, bu husustaki genel rivayetleri ve zayıf olduğu kabul edilen Hz. Peygamber'in bu namazı tavsiye edip kıldığını ve sahâbenin bir kısmının da kıldığını dair zayıf rivayetleri ve cumanın öğle namazına kıyasını

⁸⁵ Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 1: 337.

⁸⁶ Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, nşr. Ali Muhammed Muavvez - Âdil Akmed Abdulmevcûd, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003), 2: 266.

⁸⁷ Bk. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, II, 67.

⁸⁸ Bk. Şirbînî, *İkna' fi halli elfâzi Ebî Şüca'* (*Şerhu Çâyeti'l-ihlisâr*), nşr. Ali Muhammed Muavvez - Âdil Ahmed Abdül'l-mevcûd, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2004), 1: 273; II, 224 a.mlf., *Muğni'l-muhtâc*, 1: 335; İbn Hacer el-Heytemî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc* (Şirvânî ve Abbâdî haşiyeleriyle beraber), (Mısır: Matbaatu Mustafa Muhammed, ty.), 2: 224; Kûheci, a.g.e., 1: 249.

⁸⁹ Bk. Nevevî, *Minhâc*, 6: 241.

⁹⁰ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *Muğni*, nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki - Abdulfettâh Muhammed, (Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 1997), 3: 248-249; İbn Kudâme, Ebû'l-Ferec Şemsüddin Abdurrahman b. Muhammed, *eş-Şerhu'l-kebir*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki - Abdülfettâh Muhammed, (Kahire: Dâru hecr, 1414/1993), 5: 264-266.

dikkate alarak cumanın ilk sünnetinin varlığına kail olmuşlardır. Diğer bir kısmı ise, Hz. Peygamber'in bu namazı kıldığına dair sahih ve sarih bir rivayetin bulunmadığını, aksine Buharî ve diğer kaynaklarda nakledildiği gibi Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Hz. Ömer (634-644) zamanında tek ezanın hatib minberdeyken okunduğunu, Hz. Peygamber ve sahâbenin bu namazı kılmadığını dikkate alarak bu genel rivayetlerin tahsisi kabul eden bir umum oluşu yönüyle delil kabul edilmelerinin de zayıf olduğunu, öğle namazına kıyas ile de bir sünnetin sabit olamayacağını söylemişlerdir.

Farklı yorumlanabilecek ve tek tek değerlendirildiğinde sıhhati tartışmalı olan fakat birlikte değerlendirildiğinde kuvvet bulan rivayetler sebebiyle bu namazın inkârının kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Hz. Peygamber minberdeyken vaktin evvelindeki ezandan başka bir ezanın okunmaması, hemen sonrasında hutbe okunup cuma namazının kılınması dolayısıyla Hz. Peygamber ve sahâbenin sünneti kılmalarının mümkün olmadığı ve kıldıklarına dair sahih bir rivayetin bulunmadığı görülmektedir. Bütün bunların neticesinde bu namazı kılana da terkedene de karşı çıkılmayacağı görüşü kanaatimizce daha isabetlidir.

Cumadan sonra kılınan namazlara gelince Hz. Peygamber'in cumadan sonra iki ve dört rekât kıldığı, dört rekâtı tavsiye ettiği, sahâbeden İbn Mes'ud'un dört, Hz. Ali'nin altı rekât kıldığı ve emrettiği, İbn Ömer'in de altı rekât kıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in uygulamasına ve tavsiyesine baktığımızda iki ve dört rekâtın sünnet olduğu, sahâbe uygulamasıyla altı rekâtın da kılınabileceği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. Nşr. Habîburrahmân el-A'zamî. 12 cilt. Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî, 1390/1970.
- Abuzerov, Namig. *İbn Mâce'nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, MÜSBE, 2005.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned*. Nşr. Şuayb el-Arnaût ve arkadaşları. 50 cilt. Dimaşk: Müessesetü'r-risâle, 1995.

- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultân el-Herevî. *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*. Nşr. Cemal Aytânî. 12 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer. 25 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1421/2001.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer. *Sünen (Ta'lîku'l-muğnâ ale'd-Dârekutnî'yle beraber)*. Nşr. Şuayb el-Arnaût, Hasan Abdülmünim Şelebî, Abdullatif Hirzallah, 6 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004.
- Babanzâde Ahmed Nâim. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*. 13 cilt. Ankara: Gaye Matbaacılık A.Ş., 1988. 3: 69.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-evsat*. Nşr. Muhammed b. İbrahim el-Luheydân. 2 cilt. Riyad: Dâru's-samiû, 1418/1998.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed. *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr li'd-Derdîr*. 4 cilt. Mısır: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- Dihlevî, Fahrulhasen. *Mâ yelîgu min halli'l-lugât ve şerhi'l-müşkilât*. Nşr. Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe - Beytül'efkârî'd-devliyye. 2 cilt. Ürdün 2007.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen*. Nşr. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabeleli. 7 cilt. Dımaşk: Dâru'r-risâleti'l-âlemîyye, 2009.
- Ebû ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsılî. *Müsned*. Nşr. Hüseyin Selim Esed. 14 cilt. Dımaşk: Daru'l-me'mûn, 1973.
- Elbânî, Muhammed Nasırüddîn. *et-Talîkâtü'l-hisân alâ Sahîhi İbn Hibbân ve temyizi sakîmihî min sahîhuhî ve şâzzihî min mahfûzuhî*. 12 cilt. Cidde: 2003.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddîn. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha ve şey'ün min fikhühâ ve fevâidihâ*. 12 cilt. Riyad: Mektebetü'l-meârif, 1995-2002.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddîn. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife ve'l-mevzûa ve eseruhu's-seyyiü fî'l-ümme*. 14 cilt. Riyad: Mektebetü'l-meârif, 1992-2004.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddîn. *Sahîhu Süneni İbn Mâce*. 2 cilt. Riyad: Mekte-

betü'l-Meârif, 1997.

Elbânî, Muhammed Nâsırüddîn. *Sahîhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. 3 cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1998.

Elbânî, Muhammed Nâsırüddîn. *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*. 3 cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 2000.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Sifri's-saâde*. Nşr. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî. Katar: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, 1407.

Gumârî, Ahmed b. Muhammed b. es-Sıddîk. *el-Müddâvî li ileli'l-Câmii's-sağîr ve şerheyi'l-Münâvî*. 6 cilt. Mısır: Dâru'l-kütübî'l-Mısırye, 1996.

Haccâvî, Şerefüddîn Musa b. Ahmed el-Haccâvî. *İkna' li tâlibi'l-intifa'*. Nşr. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî. 4 cilt. Riyad: Dâretü'l-Melik Abdülâziz, 2002.

Haraşî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Mâlikî. *eş-Şerhu's-sağîr alâ Muhtasarı Halil*. 8 cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-kübra'l-emiriyye, 1317.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Ebî Bekr. *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Nşr. Abdullah Muhammed ed-dervîş, 10 cilt. Beyrut: Dâru'fikr, 1994.

Irakî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdurrahîm b. el-Hüseyn. *Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi't-tahrîci mâ fi'l-İhyâ mine'l-ahbâr*. Nşr. Ebü Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd. 3 cilt. Riyad: Mektebetü'taberîyye, Riyad 1995.

İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. Nşr. Muhammed Avvâme. 26 cilt. Beyrut: Dâru Kurtuba, 1427/2006.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Nşr. Ebü Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî. Riyad: Dâru Taybe, 1426/2005.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Telhîsu'l-habîr fi't-tahrîci ehâdisi'r-Râfi'l-kebîr*. Nşr. Ebü Âsım Hasen b. Abbâs. 4 cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1995.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Takrîbu't-temyîz*.

Nşr. Muhammed Avvâme. Haleb: Dâru'r-reşîd, 1991.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Nşr. İbrâhim ez-Zeybak - Adil Mürşid. 4 cilt. Müessesetü'r-risâle, b.y. t.y.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *ed-Dirâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. Nşr. Abdullah Hâşim el-Yemânî. Beyrut: Dâru'l-marife, t.y.

İbn Hacer, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Heytemî. *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*. (Şirvânî ve Abbâdî haşiyeleriyle beraber). 10 cilt. (Mısır: Matbaatu Mustafa Muhammed, ty.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* (Tertîb, Alâüddîn Ali b. Belbân). Nşr. Şuayb el-Arnaût, 18 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1414/1993.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân. *Kitâbu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî. 2 cilt. Dâru's-samiî, Riyad 2000.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk. *Sahîh*, Nşr. M. Mustafa el-A'zamî, 4 cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*. Nşr. Şuayb Arnaût, Abdülkâdir Arnaût. 6 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1998.

İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-kebîr*. Nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed. 32 cilt. Kahire: Dâru hecr, 1414/1993.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *Muğnî*. I-XV, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed. 15 cilt. Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 1997.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. Nşr. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid-Saîd el-Lehhâm. 5 cilt. Dımaşk: Müessesetü'r-risâle, 1430/2009.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitabu't-*

Tabağâti'l-kebîr. Nşr. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-hâncı, 1421/2001.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalim. *Mecmûu fetâvâ*. Nşr. Fehd b. Nâsır İbrâhim. 29 cilt. Riyad: Dâru's-süreyyâ, 1420.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Berekât Mecdüddîn. *Müntekâ fi'l-ahkâmi's-şer'iyye min kelâmi hayri'l-beriyye*. Nşr. Tarık bi İvezullah. Dammâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1429.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr*, nşr. Abdurrazzâk Ğâlib el-Mehdî. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.

İbnü'l-İrâkî, Ebü Zür'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm, *Tarhu't-tesrîb fi şerhi't-takrîb* (babası Zeynüddîn el-İrâkî'nin çalışmasının tekmilesidir), 8 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabiyyi, t.y.

Kâsânî, Alâüddîn Ebü Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. Nşr. Ali Muhammed Muavvez - Âdil Akmed Abdulmevcûd. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.

Kastallâni, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *İrşâdü's-sârî*. 10 cilt. (Mısır: Matbaatü'l-kübra'l-emîriyye, 1323.

Keşmîrî, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî. *Feyzü'l-bârî 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1426/2005.

Kûheci, Abdullah b. eş-Şeyh Hasan el-Hasen. *Zâdü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*. Nşr. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî. 4 cilt. Katar 1982.

Mer'î b. Yusuf, Zeynüddîn el-Kermî. *Ğâyetü'l-müntehâ fi'l-cem' beyne'l-İknâ' ve'l-Müntehâ*. Nşr. Yâsir İbrâhim el-Mezrûî - Râid Yûsuf er-Rûmî. 2 cilt. Kuveyt: Müessesetü Garas, 2007.

el-Mevsûatü'l-Fıkhıyye. 45 cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, 1983-2006.

Mübârekpûri, Ebülhasen Ubeydullah b. Muhammed. *Mir'âtü'l-mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-mesâbîh*. Hind: İdâretü'l-buhûsi'l-ilmîyye ve'd-dâveti ve'l-iftâ, el-Camiatü's-selefiyye, 1984.

- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâci'l-ârifin. *Teysîr bi şerhi'l-Câmii's-sağîr*. 3 cilt. Hindistan 1286.
- Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdalbaki. 2 cilt. Mısır: Dâru ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye, 1412/1991.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen* (Suyûtî ve Sindî haşiyeleriyle birlikte). 5 cilt. Beyrut: Dâru'l-marife, t.y.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Nşr. Hasan Abdülmun'im Şelebî. 12 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *Hulâsatu'l-ahkâm fî mühimâtü's-süneni ve kavâidi'l-ahkâm*. Nşr. Hüseyin İsmâil el-Cemel, Beyrut: t.y.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 18 cilt. Müessesetü Kurtuba, 1414/1994.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Nşr. Muhammed Necîb el-Mutî, 23 cilt. Cidde: Mektebetü'l-irşâd, t.y.
- Ruheybânî, Mustafa b. Sa'd es-Suyûtî. *Metâlibu uli'n-nuhâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ*. 6 cilt. Dımaşk: el-Mektebü'l-İslâmî, 1961.
- San'ânî, Ebû İbrâhim İzzüddîn Muhammed. *et-Tenvîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*. Nşr. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhim. 11 cilt. Riyad: Mektebetü Dâri's-selâm, 2011/1432.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî el-Halvetî. *Bulğatu's-sâlik li akrebi'l-mesâlik ale'ş-Şerhi's-sağîr*. 4 cilt. Nşr. Muhammed Abdüsselâm şâhîn. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1995.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali. *Neylü'l-eotâr şerhu Münteka'l-ahbâr*. Nşr. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk. 16 cilt. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. Nşr. Muhammed Halîl Aytânî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-marife, 1997.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî, 25 cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsat*. Nşr. Târik b. Ivezullah - Abdülmuhsin b. İbrâhim. 10 cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu Müşkili'l-âsâr*. Nşr. Şuayb el-Arnaût. 16 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1994.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu Meâni'l-âsâr*. Nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdu'l-hak. 5 cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1994.
- Tehânevî, Zafer Ahmed. *İ'lâü's-sünen*. 22 cilt. Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmî'l-İslâmiyye, 1415.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu'l-kebîr (Sünen)*. I-VI, Nşr. Şuayb el-Arnaût - Abdullatîf Hirzullah. 6 cilt. Dımaşk: Dâru' -risâle el-âlemiyye, 2009.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*. Nşr. İzzet Ubeyd ed-Dabbâs. Beyrut: Dâru'l-hadis,1988/1408.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu's-sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*. Nşr. Ahmed Muhammed Şakir. 5 cilt. Mısır: Şirketü ve Mektebetü Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, 1977.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ed-Dımaşkî. *el-Muğnî fi'z-zuafâ*. Nşr. Nureddin İtr. 2 cilt. Katar: Dâru ihyâi't-türâsi'l-İslâmiyyi, t.y.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah. *Nasbü'r-râye li tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. Nşr. Muhammed Avvâme. 5 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-reyyân, 1997.